

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА І ЇХ ЗАХИСТ АЛЬТЕРНАТИВНИМИ СПОСОБАМИ

ШУБА Борис Володимироч - кандидат юридичних наук, докторант МАУП
ЮЛДАШЕВ Сергій Олексійович - кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правових дисциплін Херсонського економічно-правового інституту

Исследуются вопросы целесообразности расширения прав участников корпоративных споров относительно выбора альтернативных средств защиты нарушенных прав, снятие законодательно введенной монополии хозяйственных судов на рассмотрение корпоративных споров.

Ключові слова: корпоративні спори, корпоративні відносини, альтернативні засоби захисту прав, господарські суди, третейські суди, розгляд спорів

Постановка проблеми

Однією з найважливіших задач у сфері ефективного функціонування корпоративного сектору є забезпечення своєчасного і справедливого розгляду корпоративних спорів. У той же час, як відомо, на сьогодні можливості учасників цих спорів у виборі альтернативних засобів захисту порушених прав суттєво обмежені. Існує законодавчо введена монополія господарських судів на розгляд корпоративних спорів. Це призводить до відсутності «конкуренції» у сфері розгляду цих спорів, а отже, і до зловживань правом з боку зазначених судів. Тому дослідження можливостей усунення такого роду обмежень є актуальними.

Аналіз досліджень даної проблеми

У юридичній літературі досліджуються різні аспекти корпоративних правовідносин та спорів, що випливають з них. Це роботи М. Шкільняка, присвячені питанням корпоративного управління та захисту прав акціонерів [1], О.А. Воловика, (розгля-

даються об'єкти та суб'єкти корпоративних відносин [2]), С.С. Кравченка з питань юридичної природи прав учасників господарських товариств, О.І. Красоти з проблеми переваг альтернативного судочинства [3] та ін.

Метою статті є висвітлення питання вдосконалення порядку розгляду спорів, що випливають з корпоративних відносин для забезпечення здійснення корпоративних прав.

Виклад основного матеріалу

Під корпоративними відносинами, як зазначено у ч. 3 ст. 167 Господарського кодексу України (ГКУ), розуміються відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Корпоративні права - це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ч. 1 ст. 167 ГКУ).

Із зазначених законодавчих норм, як робить правильний висновок О.А. Воловик [1], вбачається, що окреслений зміст корпоративних прав не є вичерпним, оскільки припускається його встановлення в інших

законах та локальних правових актах. Це підтверджується також положеннями ч. 2 ст. 88 ГКУ, а також ч. 2 ст. 116 Цивільного кодексу України (ЦКУ).

Корпоративні права, як зазначає - С.С. Кравченко, розглядаються не тільки як об'єкти, а й як зміст корпоративних правовідносин [3].

У юридичній літературі запропоновано різноманітні класифікації корпоративних прав. Так, О. Вінник пропонує розділяти корпоративні права на основні, що призначені учаснику будь-якої господарської організації, спеціальні (пов'язані з певною організаційно-правовою формою або виключним видом діяльності організації) та локальні, які передбачені установчими документами [4].

О. Воловик вважає, що правомочності, які входять до складу корпоративних прав, включають як майнові, так і організаційні права. Якщо перші – це право на участь у формуванні статутного фонду підприємства, розподілі прибутку та отриманні дивідендів, частки майна (при ліквідації підприємства) тощо. До складу організаційних належать право на участь в управлінні підприємством, право на отримання інформації про його діяльність та ін. [2, с. 20].

Особливий інтерес (ми потім пояснимо, чому саме) являють собою особисті немайнові права, що виділяються згідно - ст. 100 ЦКУ. До особистих немайнових прав учасників товариства відносять права, що належать конкретній особі і не можуть передаватися іншій особі. Це, наприклад, право участі в товаристві. З правом участі пов'язане право учасника на вихід з товариства [5].

Багато хто з правознавців вважає, що право участі в товаристві, право учасника на вихід з товариства належать до такого всеохоплюючого об'єкта цивільних прав, як майно. Тому, скажімо, право на вихід є організаційно-майновим правом [2 стор. 21]. Однак ми б не акцентували саме на цьому увагу, оскільки у теорії виділяються особисті немайнові права, не пов'язані з майновими правами і особисті немайнові права, пов'язані з майновими правами.

Особливий інтерес особисті немайнові права викликають тому, що до них можуть бути віднесені корпоративні права, які ми пропонуємо вирізняти як процесуальні і віднести до немайнових прав учасників товариства, пов'язаних з майновими. Це право звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів акціонерного товариства. Назвемо відповідні корпоративні правовідносини корпоративними процесуальними правовідносинами.

За змістом пунктів 1.1, 1.2, 2.2 Рекомендацій до виключної компетенції господарських судів відносяться справи у спорах між учасниками (акціонерами, засновниками) господарського товариства і господарським товариством, пов'язані з реалізацією та захистом корпоративних прав.

Такого роду «монопольність» господарських судів не є виправданим, оскільки призводить не тільки до обмеження можливостей учасників у виборі альтернативних засобів захисту порушених прав, й до відсутності «конкуренції» у сфері розгляду корпоративних спорів, а отже, і до зловживань правом з боку зазначених судів.

До альтернативних засобів захисту порушених прав ми відносимо, перш за все, третейські суди. Третейські суди – це недержавні органи, які виносять свої рішення від власного імені. Відповідно до Закону України «Про третейські суди» [6], такі суди можуть створюватися виключно при всеукраїнських громадських організаціях, організаціях роботодавців, фондах і товарних біржах, торгово-промислових палатах, всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, об'єднаннях або асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі комерційних банків України.

У той же час компетенція третейських судів законодавством України постійно обмежується. Згідно зі ст.6 «Підвідомчість справ третейським судам» Закону «Про третейські суди», з юрисдикції третейських судів, які в порядку, передбаченому зазначеним Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних і господарських правовідносин, вилучено цілу низку справ. При цьому частину з цих справ вилучено, на нашу думку, необґрун-

товано. Наприклад, Законом України - № 1076-VI від 05.03.2009 р. ч.1 ст.6 доповнено п.10), згідно з яким з юрисдикції третейських судів вилучаються справи, що виникають із корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств.

Ми не можемо також погодитися з позицією Верховного Суду України, висловленою у Постанові Пленуму від 24.10.2008 р. - № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» про те, що учасники господарських товариств незалежно від суб'єктного складу акціонерів не вправі підпорядковувати розгляд корпоративних спорів, пов'язаних із діяльністю господарських товариств, зареєстрованих в Україні, зокрема таких, що впливають із корпоративного управління, міжнародним комерційним арбітражним судам. Викликає також заперечення заборона третейським судам розглядати спори, що впливають з корпоративних відносин.

Як відомо, справи у спорах між учасниками (акціонерами, засновниками) господарського товариства та господарським товариством пов'язані з реалізацією та захистом корпоративних прав віднесено до виключної компетенції господарських судів. Однак є підстави вважати, що встановлення такого роду порядку судової юрисдикції, порушуючи право осіб на вибір судочинства, обмежує право людини на судовий захист, на звернення до суду за вирішенням спору. Національне законодавство може визначати судову юрисдикцію, але лише між державними судовими юрисдикціями. Заборона ж звертатися до захисту прав, в т.ч. і корпоративних, до недержавних судів, що законодавчо визначені (а міжнародний комерційний арбітражний суд визначено Законом України від 24.02.1994 р. № 4002-XII «Про міжнародний комерційний арбітраж», третейський суд – Законом України від 11.05.2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди») – суперечить змісту кон-

ституційного права на судовий захист, права на доступність правосуддя, вибір суду.

Це в певній мірі є неприпустимим. Ще більшу гостроту набирає зазначене питання у зв'язку з тим, що 23.02.2006 р. був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». У ст.16 цього Закону сказано, що суди застосовують при розгляді справ, як джерело права, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Виходячи з викладеного, вітчизняні суди зобов'язані використовувати у своїй практиці положення цієї Конвенції. Більше того, такого роду джерелам права слід віддавати перевагу перед нормами чинного українського законодавства.

Виходячи з конструкції ч.1 ст.6 Конвенції, можна зробити висновок, що в ній закріплені такі елементи права на судовий захист, як право на: розгляд справи судом, встановленим законом; вибір суду (суддів); справедливість судового розгляду; публічність розгляду справи та проголошення рішення; розумний строк розгляду справи; незалежність і безсторонність суду. Віднесення справ у спорах між учасниками (акціонерами, засновниками) господарського товариства та господарським товариством, пов'язаних з реалізацією та захистом корпоративних прав до виключної компетенції господарських судів порушує, як зазначалось, і такі елементи права на судовий захист, як право на вибір суду (суддів).

Як показує світова практика, використання недержавного судочинства у розгляді будь-яких справ, що виникають з економічних відносин, сприяє стабільності в цих відносинах між сторонами в спорі, що робить благотворний вплив на розвиток економіки в цілому. Адже недержавні суди використовують переважно методи арбітрування, результатом яких є не одержання верху над супротивною стороною, а досягнення згоди щодо розв'язання конфлікту. Саме це є іманентними спорами, що впливають з економічних відносин, робить рішення, які виносяться недержавними судами, і справедливими, і такими, що виконуються добровільно.

Усе третейське судочинство заснова-

АНОТАЦІЯ

Досліджуються питання доцільності розширення прав учасників корпоративних спорів щодо вибору альтернативних засобів захисту порушених прав, зняття законодавчо введеної монополії господарських судів на розгляд корпоративних спорів.

SUMMARY

We investigate the expediency of empowering members of corporate disputes on choosing alternative means to protect rights, removal of legally imposed monopoly of commercial courts to the corporate disputes.

не на довірі сторін до конкретної людини, яка має гарну репутацію, спеціальну освіту, здатна зважено розсудити конфлікт, що впливає з цивільних чи господарських відносин. Єдина обов'язкова вимога – щоб кандидатура третейського судді була схвалена як позивачем, так і відповідачем у цивільній справі. Тільки в цьому випадку рішення такого судді визнається легітимним і може бути передано на виконання до державної виконавчої служби [7].

Експерти стверджують, що звернення до третейських судів дозволяють банкам заощадити і час, і гроші. Адже державні суди зараз дійсно перевантажені, і звернення сторін спору до третейського суду дозволяє швидше домогтися розгляду спору. А оперативність вирішення конфлікту завжди супроводжується економічними вигодами. Ще однією перевагою для сторін є можливість вибору складу суддів для розгляду конкретного спору, а також «остаточність» його рішень. Як показує практика, кількість оскаржених рішень дійсно прагне до нуля. Частка оскаржень становить близько 0,1 % від кількості поданих позовів [8].

Таким чином, доцільно внести зміни до відповідних правових актів щодо обмеження юрисдикції третейських судів, зняти обмеження щодо розгляду ними спорів, які впливають з корпоративних відносин.

Висновки

Розширення можливостей учасників у виборі альтернативних засобів захисту порушених прав, й до відсутності «конкуренції» у сфері розгляду корпоративних спорів, а отже, і до зловживань правом з боку зазначених судів.

Література

1. Шкільняк М. Корпоративне управління і захист прав акціонерів // Корпоративне управління. – 2005. – С. 18-22 // http://www.spfu.gov.ua/ukr/journal/200509/9_18_21.pdf
2. Воловик О.А. Об'єкти та суб'єкти корпоративних відносин: напрями досліджень // Економіка та право 2009 № 3-С. 19-22
3. Кравченко С.С. Юридична природа права учасників господарських товариств: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / С.Сю Кравченко; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – Київ., 2007. – 19 с.
4. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій/ О.М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. 287 с.
5. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В.М. Кравчук. К.: Істина, 2005. 720 с.
6. Карпенко Л.В. Про відсутність у акціонерів права звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів акціонерного товариства поза відносинами представництва // Вісник господарського судочинства, 2011. - № 1. – С. 25 – 32
6. Закон України «Про третейські суди» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 35, ст.412
7. Красота О.І. Особливості вирішення корпоративних спорів / О.І. Красота С.О.Юлдашев // Митна справа. 2013. - № 2-С. 217 - 221
8. Васильчак С.В., Руснак Л.В. Шляхи цивілізованого вирішення корпоративних конфліктів // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. - Вип. 19. 11. С. 123 -126